

повторные переносы, антономастическое употребление имен и кличек людей, антонимическое переосмысление денотативного и коннотативного компонентов семантики литературных единиц. Проанализированы семантические сдвиги и модификации, которые возникают в Black English в результате конверсии и эллипса литературных фразеологических единиц.

Ключевые слова: семантический афроамериканизм, семантическая деривация, лексико-семантический вариант, семантические сдвиги и модификации.

Klymenko O.L. Semantic Modifications in Black English.

The article focuses on complex study of semantic variants formation in Black English and their functioning in Modern American English. It reveals the semantic modifications of Standard American English language units as a result of semantic derivation and their functioning as special semantic variants in Black English. The main mechanisms of semantic derivation as method of semantic variants formation in Black English are determined: metaphorical and metonymical transfer, figurative retransfer of meaning, figurative usage of proper names and nick-names of people, antonymic rethinking of denotative and connotative component of meaning of literary words. The semantic transformations and modifications in Black English as a result of derivative process of conversion and ellipsis of literary phraseological units are analyzed.

Key words: Black English semantic variant, semantic derivation, lexico-semantic variant, semantic transformations and modifications.

Ольга Коновалова
(Черкаси)

УДК 811.111'373.22

МОДУСНА МОТИВАЦІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ЕНТОМОНІМІВ

Досліджено модусну мотивацію англійських номенклатурних назв комах у когнітивно-ономасіологічному аспекті. Предметом аналізу слугували мотиваційні відношення ономасіологічної структури англійських ентомонімів, їхньої семантики із фрагментом знань про позначене. Основним методом дослідження є розроблений О.О. Селівановою когнітивно-ономасіологічний аналіз, який передбачає два етапи – інтерпретацію ономасіологічної структури англійських ентомонімів і моделювання фрагмента знань про комаху. Така методика дозволила встановити закономірності сприймання й номінації особливого мікросвіту комах англійськими ентомологами. Модусна мотивація англійських ентомонімів характеризується використанням мотиватора на основі його оцінного сприймання мовцями як знака та корелює із пропозиційно-диктумним і асоціативно-термінальним типами мотивації. Серед модусно мотивованих англійських найменувань комах виокремлено раціонально-сублімований, емотивно-психологічний та утилітарний різновиди.

Ключові слова: ентомонім, номенклатура, когнітивно-ономасіологічний аналіз, ономасіологічна структура, модус.

Постановка проблеми. Наше дослідження присвячене когнітивно-ономасіологічному аналізу мотиваційних механізмів в ентомологічній номенклатурі сучасної англійської мови. **Актуальність** наукової розвідки обумовлена потребою пояснення інтеріоризації особливого мікросвіту комах в науковій картині світу англійського народу, що дає змогу визначити мовні ресурси й номінативні техніки позначення цієї номенклатурної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження здійснене в аспекті когнітивної ономасіології – пріоритетної галузі сучасного мовознавства, досягнення якої зумовили необхідність нового погляду на номінацію взагалі та на мотиваційні процеси зокрема. Використання здобутків когнітології при аналізі явищ мотивації дає змогу глибше простежити ментальні процеси, які започатковують номінативне відображення предметів та їхніх ознак, явищ і подій дійсності у мові. У когнітивній ономасіології мотивація – це «наскрізна для моделі породження психоментальна операція, результатом якої є семантико-ономасіологічна залежність мовних знаків (мотивуючого та мотивованого), що виникла на підставі складної системи конекцій компонентів людської свідомості» [4, с. 158].

Мета статті полягає у з'ясуванні мотиваційних механізмів у масиві модусно мотивованих англійських ентонімів. **Матеріалом** дослідження є 112 англійських найменувань комах змішаного типу мотивації, вилучених шляхом суцільної вибірки з «П'ятимовного словника назв тварин (комахи)» за редакцією Б.Р. Стриганової, а також з використанням даних англійських енциклопедичних довідників Дж. МакГавіна та М. Чінері, тому третього енциклопедії «Життя тварин» – «Членистоногі: трилобіти, хеліцерові, трахейнодихаючі. Оніхофори» за редакцією М.С. Гилярова, Ф.Н. Правдіна, електронного тлумачного словника сучасної англійської мови «*Longman Dictionary of Contemporary English*» та ін.

Новизна дослідження забезпечується тим, що робота є першою в германістиці спеціальною розвідкою, присвяченою комплексному аналізу англійських ентонімів з когнітивно-ономасіологічних позицій. До того ж характеристика мотиваційних механізмів англійських ентонімів, модусного типу зокрема, спирається на новітні й актуальні концепції когнітивної ономасіології й лінгвістики, термінознавства, етнолінгвістики й лінгвокультурології.

У своїй роботі ми застосовуємо **методику** когнітивно-ономасіологічного аналізу, яка базується на принципі двовекторності дослідження (від слова до думки та від думки до слова) і розроблена О.О. Селівановою в монографії «Когнітивна ономасіологія» [4] й апробована представниками її наукової школи. Залежно від концептуального статусу мотиватора у структурі ментально-психонетичного комплексу (МПК) дослідниця виокремлює типи мотивації: пропозиційно-диктумний, асоціативно-термінальний, модусний і змішаний [4, с. 153-179; 6, с. 32-83].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до концепції О.О. Селіванової, у структурі МПК модус є наскрізним компонентом і корелює як з об'єктивними знаннями, позначеними мовними одиницями у прямих значеннях, так і з метафоричними компонентами [4, с. 170]. Модусний компонент у складі МПК пов'язаний із різними психічними функціями свідомості, зокрема, з відчуттями та почуттями, що зумовлює диференціацію сенсорного, емоційно-психологічного й раціонального механізмів оцінки. Зважаючи на розроблену Н.Д. Арутюнаною класифікацію оцінок [2, с. 73-76], модусна мотивація має сенсорно-оцінний, емотивно-психологічний, раціонально-сублімований, утилітарний і нормативний різновиди [5, с. 56]. Модусна мотивація здебільшого поєднується з іншими мотиваційними механізмами і представлена у вигляді змішаного типу.

За загальним механізмом модусна мотивація може бути як метонімічною – за умови позначення комахи на підставі її оціночно-емоційного сприйняття, так і метафоричною – при використанні оцінок мотиваторів – знаків інших концептосфер [4, с. 170]. Пропозиційні компоненти структури знань про позначене, маніфестовані в ономасіологічній структурі найменувань комах у вигляді антиномії сублімованої естетичної оцінки *прекрасний / потворний*. Цікаво, що до таких ентонімів звичайно належать номенклатурні назви комах ряду *butterflies and moths*, об'єднані в етносвідомості оцінкою їхнього дивовижно яскравого, неповторно строкатого забарвлення й витончених обрисів тіла: *bella moth* – «It is one of our most beautiful moths having pink and yellow coloring, with forewings marked with rows of tiny black spots and the hindwings rimmed with an irregular black border» (ISOTA); *Camberwell beauty* – «A colourful butterfly; wings velvet brown with yellow margin and line of blue spots; caterpillar mainly black, with black spike. It is named after its first reported sighting in Britain, near Camberwell in south-east London, in 1748» (UE); а також *oak beauty*; *pine beauty*; *beautiful parasites*. Позитивне зорове враження спостерігача від зовнішнього вигляду ентомона фіксують і назви комах інших таксономічних рівнів: *handsome grasshopper* – «This slender species deserves its common name; it is a strikingly attractive insect» (CBI); *pleasing fungus beetle* – «The bright colours and interesting patterns of *C. asperus* have made it one of the most outstanding in the beetle group» (Garden Creatures); *handsome fungus beetle*.

Негативна сублімована естетична оцінка комахи людиною пов'язана з неприємними зоровими відчуттями, викликаними тьмяним забарвленням комахи чи потворною, подекуди огидною, будовою тіла (*roughened darkling beetle* – «They are often flightless, often almost glabrous, brown or black beetles ranging in length from 1 to 80 mm, their body is usually roughly textured» (CBI); *rough noctuid moth*).

На відміну від метонімічного механізму модусної мотивації англійських ентономінів, її метафоричний різновид є більш поширеним і диференційованим у різні типи оцінок. Це значно розширює знакові ресурси найменувань ентомонів. Метафоричний мотиватор концептосфери ЛЮДИНА реалізує позитивну оцінку шляхом використання назв жінки-красуні, осіб королівської династії, які є втіленням грації й величі, та міфологічних божеств: *painted beauty* – «a handsome American butterfly (*Vanessa Huntera*), having a variety of bright colours» (ISOTA); *painted lady* – «It is a well-known colourful butterfly identified by the black and white corners of its mainly deep orange, black-spotted wings» (Insectipedia); *emperor moth* – «one of several large and beautiful *bombycid moths*, with transparent spots on the wings» (Garden Creatures); *apollo* – «The dramatic coloring of this species makes it one of the best-loved butterflies in Europe» (UE).

Для вираження негативної естетичної оцінки комахи залучаються образи вищого ірреального світу, що стосуються релігійної концептосистеми й у прямому значенні позначають злого духа. Диявол, чорт (*devil*) є символом потворного, страшного, небезпечного, такого, що може викликати почуття страху й огиди: *devilhopper* – «The species can be distinguished by the distinctive shape and colour of their pronotum, which often bears spines, bulbs, or other bizarre structures» (Insectipedia); *hickory horned devil* – «The larva has a scary, frightful appearance resembling a small dragon with up to five pairs of long, curving hornlike structures over the back of its thorax with the rest of the body covered with shorter spikes» (CBI).

В ентомологічній номенклатурі спостерігається й утилітарна оцінка комах, пов'язана з *корисністю* / *небезпечністю* об'єктів для людини. Звичайно комахи є шкідниками рослин і подекуди тварин, що дає підставу для аналогізації агресивної поведінки особнів з явищами військового, руйнівного характеру, тобто спричиняє негативну оцінку життєдіяльності комах (*army ant* [*legionary ant*] – «They are characterized primarily by their aggressive predatory foraging groups, known as “raids”, in which huge numbers of ants all forage simultaneously over a certain area, attacking prey *en masse*» (Insectipedia); *bombardier* [*artillery*] *beetle* – «It is so called because, when disturbed, it makes an explosive discharge of a pungent and acrid vapor from its anal glands» (UE); *devastating grasshopper* – «a major pest in California and a minor one in Oregon and Washington, destroys rangeland forage, orchards, grains, vegetable crops, and gardens» (CBI); див. також *destroyer clothes moth*; *destructive leafhopper*; *army gnat*; *army noctuid moth*).

Негативні утилітарні оцінки в англійських ентономінів пов'язані з психологічними (емоційними), що ґрунтуються на почуттях страху, жаху, усвідомленні небезпеки, яку становлять комахи-хижаки для своєї жертви подібно убивцям чи грабіжникам (*assassin bug* – «These bugs get their name from being highly predacious» (Insectipedia); *bee-killer wasp* – «The female catches and paralyzes bees, usually while they are feeding at flowers, and carries them to the nest slung upside down under her body» (CBI); *giant fish-killer* – «Being the biggest of all the known bugs, these insects are formidable underwater predators: they are strong hunters of aquatic insects, fish, frogs, and tadpoles» (UE); *thief ant* – «Thief ants derive their name from their habit of locating their colonies close to those of other ants to steal that ant's food and even capture and eat the other ant's eggs and larvae» (ISOTA); *red robber ant* – «The red robber ant will steal brown ant pupae from their nests and when they hatch they will use the brown ants to rear their larvae, using the brown ants as slaves» (UE); *robber fly* – «As their common name implies, robber flies have voracious appetites and feed on a vast array of other arthropods, such as wasps, bees, dragonflies, grasshoppers, other flies, and some spiders» (Insectipedia)).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, дослідження модусної мотивації англійських ентономінів проливає світло не лише на особливості оцінного сприйняття анломовною науковою спільнотою мікросвіту комах, а й на оцінні пріоритети, стереотипізовані в свідомості анломовних ентомологів, і механізм їхнього використання у процесах номінації комах. Домінування негативної оцінки в корпусі досліджуваного матеріалу зумовлене відповідним негативним досвідом пізнання людиною ентомофауни, переважанням у людини негативних емоцій над позитивними [3, с. 55], а також тим фактом, що лексика негативної оцінки “набагато різноманітніша й багатша, ніж лексика позитивної” [1, с. 11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Юбилейные заметки о неюбилейных словах: *ругать* и его синонимы / Ю. Д. Апресян, М. Я. Гловинская // Московский лингвистический журнал. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – Т. 2. – С. 10-16.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
3. Изгард К. И. Эмоции человека / К. И. Изгард.; [пер. с англ.]. – М.: Изд-во Московского гос. ун-та, 1980. – 440 с.
4. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология (монография) / Е. А. Селиванова. – К.: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с.
5. Селиванова О. О. Мотиваційна функція оцінки у процесі номінації (на матеріалі української мови) / О. О. Селиванова // Мовознавчий вісник / відп. ред. Г. І Мартинова. – Чернівці: Брама-Україна, 2007. – Вип. 4. – С. 55-64.
6. Селиванова О. О. Нариси з української фразеології (психоконітивний та етнокультурний аспекти): монографія / О. О. Селиванова. – К.-Черкаси: Брама, 2004. – 276 с.
7. Chinery, M. Complete British Insects / Michael Chinery. – Italy: Rotolito, 2005. – 384 p.
8. Ebeling, W. Urban Entomology / Walter Ebeling. – Berkeley, CA: University of California, Division of Agricultural Sciences, 1975. – 695 p.
9. Garden Creatures // Down Garden Services [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsggardening.btinternet.co.uk/insects.htm>.
10. Insectipedia // Organic Garden [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organicgardeninfo.com/insectipedia.html>.
11. McGavin, G. C. Insects: Spiders and Other Terrestrial Arthropods / George C. McGavin. – New York: Dorling Kindersley Inc., 2002. – 256 p.

Коновалова О. Модусная мотивация английских энтономимов.

В статье исследована модусная мотивация английских номенклатурных названий насекомых в когнитивно-ономазиологическом аспекте. Предметом анализа послужили мотивационные отношения ономазиологической структуры английских энтономимов, их семантики с фрагментом знаний об обозначаемом. Основным методом исследования является разработанный Е.А. Селивановой когнитивно-ономазиологический анализ, включающий два этапа – интерпретацию ономазиологической структуры английских энтономимов и моделирование фрагмента знаний о насекомом. Данная методика позволила установить закономерности восприятия и номинации особого микромира насекомых англоязычными энтомологами. Модусная мотивация английских энтономимов характеризуется использованием мотиватора на основе его оценочного восприятия говорящими как знака и коррелирует с пропозитивно-диктумным и ассоциативно-терминальным типами мотивации. Среди модусно мотивированных английских наименований насекомых выделяются рационально-сублимированная, эмотивно-психологическая и утилитарная разновидности.

Ключевые слова: энтономим, номенклатура, когнитивно-ономазиологический анализ, ономазиологическая структура, модус.

Konovalova O. Modus Motivation of English Entonyms.

The article focuses on modus motivation of English nomenclatural names of insects in cognitive onomasiological aspect. The subject under investigation is the motivational relations of the onomasiological structure and semantics of English entonyms and the fragment knowledge about the designated object. The major method of our research is O. Selivanova's cognitive onomasiological analysis which includes the two stages – the interpretation of onomasiological structure of English entonyms and simulation of the fragment knowledge about an insect. This method has helped to establish regularity in English entomologists' perception and giving names to the peculiar microworld of insects. Modus motivation of English entonyms is characterized by using a motivator on the basis of its valuation perception by the speaker as a sign, and it correlates with dictum propositional and associative terminal motivation. Among modus motivated English entonyms rational sublimated, emotional psychological, and utilitarian kinds have been singled out.

Key words: entonym, nomenclature, cognitive onomasiological analysis, onomasiological structure, modus.

Леся Конопляник
(Київ)

УДК 81'373.611:811.111:53(045)

ОСНОВНІ СПОСОБИ ТВОРЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ ФІЗИЧНИХ ТЕРМІНІВ)

Стаття присвячена структурно-семантичному дослідженню англійської науково-технічної термінології в галузі фізики. З'ясовано проблеми, які виникають у процесі визначення поняття «термін», основних вимог до нього, а також особливостей утворення і розвитку термінів у галузі фізики та їхнього місця у системі загальнонавчальної й наукової мов. У статті описано основні та найбільш продуктивні шляхи і способи утворення термінології з фізики, яка функціонує у сучасній англійській мові, а саме: афіксація (префіксація та суфіксація), деривація (словоскладання), утворення словосполучень шляхом додавання лівих і правих визначень до вихідного терміна, скорочення, запозичення та інші способи, спрямовані на процес номінації та поповнення словникового активу підмови фізики англійської мови. У дослідженні також проаналізовано найпродуктивніші моделі утворення таких термінів.

Ключові слова: термін, науково-технічний термін, термінологія, фізика, афіксація, словоскладання, складний термін, скорочення, термінологічні словосполучення, запозичення.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науки і техніки вносить значні зміни у всі сфери розвитку суспільства та призводить до збільшення потоку науково-технічної інформації. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба вдосконалення системи передавання та обробки інформації. Тому великий інтерес у лінгвістів сьогодні викликають проблеми галузевих термінологій, розширення меж терміносистем, зростання ролі термінологічних сполучень, підвищення їх питомої ваги, збільшення кількості компонентів, які входять до них, що пов'язано з диференціацією і уточненням наукових понять. Лінгвісти надають велике значення виявленню джерел формування науково-технічної термінології, вивченню закономірностей утворення термінів, їх структури та семантики, питанням перекладу тощо. Дослідження термінології окремої галузі знань передбачає виявлення конкретних форм реалізації загальних та часткових закономірностей терміноутворення і визначення можливостей регулювання процесу терміноутворення, вдосконалення терміносистеми цієї галузі, оскільки опис термінології будь-якої галузі знань є важливим етапом її розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми функціонування термінології у мові, джерела та способи утворення терміносистем привертають увагу широкого кола лінгвістів, перекладачів та інших фахівців, які за родом своєї діяльності мають справу з термінологією. Підґрунтям багатьох сучасних вітчизняних досліджень, присвячених проблемам терміноутворення та перекладу термінології стали праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників у цій галузі, як: К.Я. Авербух, О.С. Ахманова, Г.О. Винокур, Б.Н. Головін, С.В. Гриньов, В.П. Даниленко, А.С. Д'яков, Ю.А. Зацний, Т.Л. Канделакі, І.С. Квітко, Т.Р. Кияк, В.М. Лейчик, Д.С. Лотте, О.О. Реформатський, G. Rondeau, H. Felber та ін. Незважаючи на велику кількість робіт, які присвячені цій проблемі, вона і досі залишається у центрі уваги. Про це свідчать сучасні дослідження з англійських термінологічних систем різних галузей знань таких науковців, як: Ю.І. Гринда, Н.А. Іванова, Н.Є. Кащисин, Е.Ф. Скороходько, В.В. Тарасова, Ю.О. Шепель, О.А. Шиленко, Б.І. Шуневич та ін. Окремі роботи також присвячені проблемам термінології різних сфер фізики: зокрема, нанотехнологій (О.Б. Іванова, М.О. Мартем'янова, С.В. Радзівєвська, С.Л. Фокіна), фізики елементарних частинок (К.В. Михайлова). Проте аналіз наукових досліджень дав змогу виявити, що термінологія з більшості розділів фізики і досі залишається недостатньо дослідженою, хоча необхідність у її вивченні чітко усвідомлюється як лінгвістами, так і фізиками.

Мета статті. Актуальність проблематики зумовила мету даної статті, а саме: дослідити основні та продуктивні способи творення термінологічних одиниць у галузі фізики. Дослідження проводилось на основі англійських фізичних термінів, отриманих шляхом суцільної вибірки з англо-українських словників фізичних термінів та англомовних тлумачних словників